

Laaggeletterde doven en slechthorenden

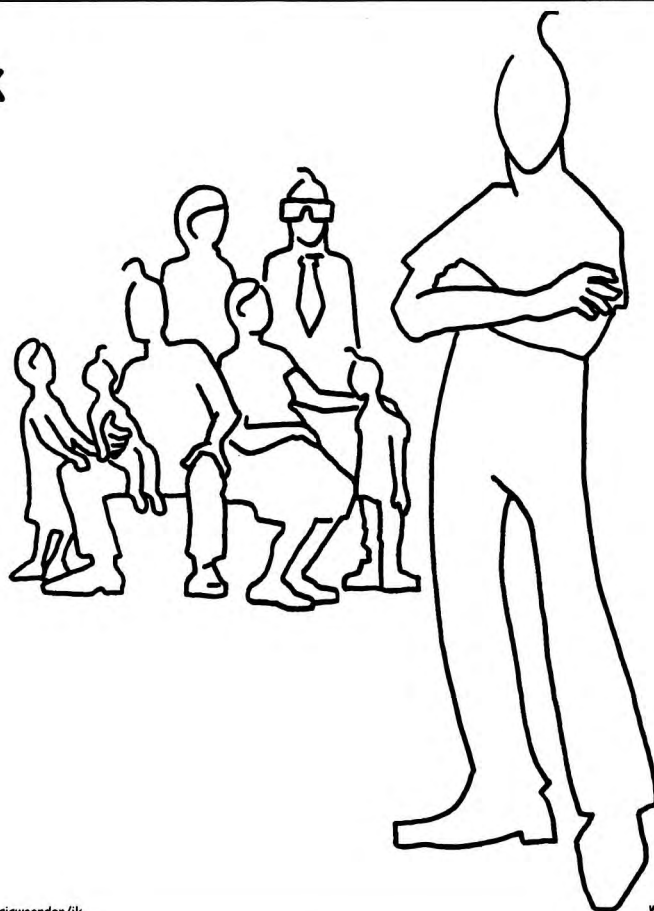
De Alfabetiseringsprijs in het kader van het Aanvalsplan Laaggeletterdheid in de categorie lezen en schrijven voor volwassenen werd in september 2009 toegekend aan het ROC Zadkine Educatie in Schiedam voor hun onderwijs aan doven en slechthorenden. Dat was reden voor ALFA-nieuws om Ellen Pattenier, die de prijs in ontvangst nam, en Lydia van Doeveren, docent, te vragen naar deze vorm van volwassenenonderwijs, het lesmateriaal en hun ervaringen met deze groep.

ELLEN PATTENIER EN LYDIA VAN DOEVEREN/ROC ZADKINE, SCHIEDAM

Praat-plaat

ik

aad/basiswoorden/ik

werkblad 1

Doven en de Nederlandse taal

Leren lezen en schrijven is voor doven veel moeilijker dan voor horenden, omdat zij moeten leren lezen en schrijven in een taal die ze niet als een moedertaal vanaf de geboorte aangeboden hebben gekregen, of beter gezegd: ze hebben geen toegang gehad tot het klanksysteem waarop het schrift gebaseerd is. Dat betekent dat het geschreven Nederlands voor hen altijd een tweede taal is, of – bij een orale opvoeding waarin (aanvankelijk) geen gebarentaal aangeboden werd – in ieder geval een taal is die alleen met hindernissen geleerd kan worden vanwege het ontbreken van direct, gesproken taal-aanbod.

Er zijn grote verschillen in de beheersing van het Nederlands onder volwassen doven. Met al deze verschillen is het voor een dove vaak al niet gemakkelijk om zich in een gemeenschap van doven te redden, laat staan onder horenden. Schriftelijke taal is dus de beste, zo niet enige manier van communicatie tussen doven en horenden.

Twee dove cursisten in gesprek met op de achtergrond het handalfabet

Er zijn doven die volledig oraal zijn opgevoed in het Nederlands. Ze hebben Nederlands geleerd door afzien, en spreken vaak moeilijk verstaanbaar Nederlands. Er zijn doven die Nederlands met gebaren (NmG) van de Nederlandse Gebarentaal gebruiken. Dat zijn dan gebaren die het Nederlands ondersteunen en dus het Nederlands volgen. NGT of Nederlandse Gebarentaal heeft een eigen grammatica en dus een eigen zinsvolgorde, morfologie en eigen functiewoorden. De groep die Nederlandse Gebarentaal als moedertaal heeft, heeft van meet af aan een aanbod in deze taal gehad.

In Nederland komen dove kinderen doorgaans vanaf ongeveer driejarige leeftijd in een formele klassensituatie in aanraking met het schriftbeeld van het Nederlands, ook al kunnen ze dan nog niet lezen (Vander Beken, 2005). Een geschreven woord of zin wordt tegelijk met een plaatje of tekening aangeboden. Vanaf ongeveer vier jaar wordt begonnen met het leren lezen.

Vanaf die leeftijd is het mogelijk visuele input via het schrift te krijgen. Er is echter een groot verschil tussen dove en horende kinderen op het moment dat ze leren lezen en schrijven. Elk doof kind, of het nu kan gebaren of niet, moet het schriftsysteem koppelen aan een taal die tot die tijd niet of nauwelijks is verworven. Dat schriftsysteem is bovendien gebaseerd op een koppeling van schrifttekens aan klanken waar het kind niet op een directe manier toegang toe heeft. Dove kinderen leren de Nederlandse taal en het schrift zodoende tegelijkertijd, waarbij ze de taal door het schrift leren (Albertini & Schley, 2003). Dit is geen eenvoudige opgave. Een horend kind heeft immers voordat het naar school gaat al een hele schat aan Nederlandse woorden en zinnen verworven, een doof kind heeft dat niet. Het onderwijs aan doven kan in andere landen nogal verschillen van het Nederlandse dovenonderwijs. Het is goed mogelijk dat er een gebarentaal gebruikt wordt, wat niet wil zeggen dat

het de Nederlandse gebarentaal is. Net als een gesproken taal verschillen de gebarentalen van land tot land. Toch kunnen doven uit verschillende landen makkelijker met elkaar communiceren dan horenden met verschillende talen. Doven uit verschillende landen kunnen elkaar met enige moeite best begrijpen. Zelf ervaren we dat, als we in het buitenland er niet met woorden uitkomen, we automatisch overstappen naar gebaren. Het gebaar voor 'drinken' bijvoorbeeld is in veel landen hetzelfde, maar het gebaar voor 'tafel' kan weer heel anders zijn, en ook dat voor namen. In veel gebarentalen hebben mensen een eigen, uniek naamgebaar. Meisjes die allemaal Maria heten, hebben dus een verschillend naamgebaar.

Samenvattend zijn er nogal wat volwassen doven in Nederland die niet voldoende Nederlands hebben leren lezen en schrijven om toegang te hebben tot informatie en om zich vrij en gemakkelijk uit te kunnen drukken. Veel (autochtone) doven schamen zich voor de geringe kwaliteit van het Nederlands dat ze schrijven en komen daar niet graag mee naar buiten. Ook is er een groep die niet of nauwelijks kan lezen en schrijven. Voor deze groep laaggeletterde doven en slechthorenden kan een cursus alfabetisering de weg openen naar informatie en communicatie met anderen. Er gaat dan net zoals bij gewone alfabetisering een wereld voor hen open.

De Zadkine-aanpak

Zadkine Educatie heeft al meer dan twaalf jaar ervaring met doven en slechthorenden die nauwelijks gealfabetiseerd zijn en weinig of geen schoolervaring hebben. Mannen en vrouwen, ouder dan 18 jaar en van alle nationa-

Werkblad 5 a+b

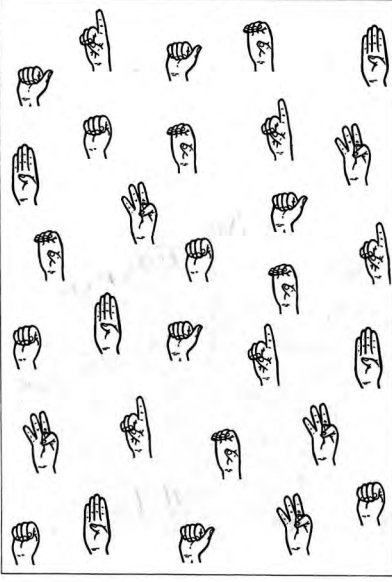
A a B b

A a	A a	B b	B b
A a	A a	B b	B b
A a	A a	B b	B b
A a	A a	B b	B b
A a	A a	B b	B b

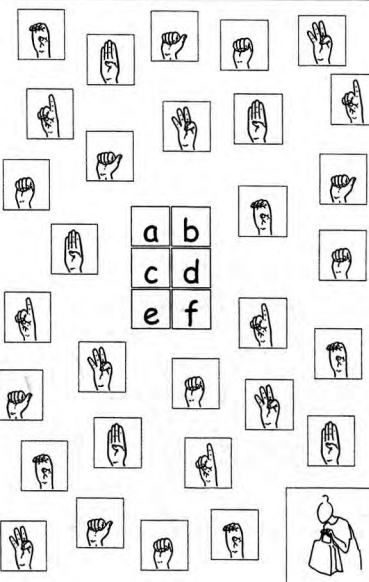
aad/vingerspelling/a-f

Werkblad 2

aad/vingerspelling/a-f

Werkblad 4

aad/vingerspelling/a-f

Werkbladen vingerspellen.

Bij iedere letter wordt de code uit het handalfabet aangeleerd waarmee vervolgens geoefend wordt. Op deze werkbladen betreft dat de letters a tot en met f.

liteiten – want Nederlands is immers voor iedereen een tweede taal – kunnen deelnemen aan de cursus. Voor de cursus is lesmateriaal ontwikkeld in samenwerking met de Effatha Guyot Groep (een organisatie die diensten verleent ten behoeve van slechthorende en communicatief beperkte volwassenen) en SLO (Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling), die het materiaal (Pattenier e.a. 2003) nu uitgeeft. De methode is niet alleen gericht op alfabetiseren, maar vooral op het vergroten van de zelfstandigheid van de deelnemers door veel aandacht te besteden aan sociale kennis en vaardigheden. Het alfabetiseringsproces bestaat uit het aanleren van vingerspellen, een basiswoordenschat als opstap naar het lezen en schrijven, en het lezen en schrijven van eenvoudige teksten.

In de cursus worden de deelnemers geholpen om de blik naar buiten te richten. Hun aandacht wordt gericht op het nieuws en alledaagse dingen. Daarvoor wordt bijvoorbeeld de Startkrant of Netnieuws ingeschakeld, maar ook wordt veel aandacht besteed aan communicatiemiddelen die bij uitstek geschikt zijn voor doven: sms en e-mail.

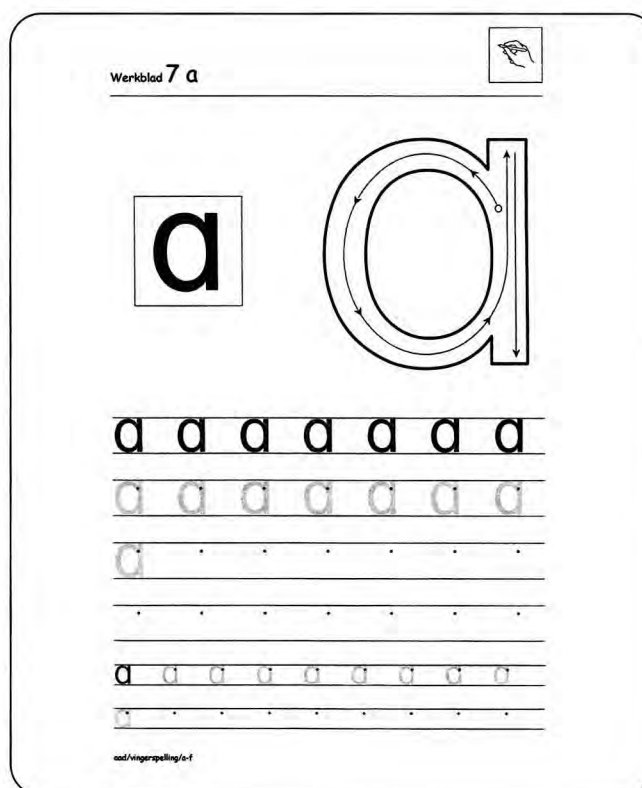
Werkwijze

Er wordt gewerkt in kleine groepen van tussen de tien en achttien deelnemers, onder wie veel Surinamers en Antillianen. Sommigen van hen volgen een reguliere opleiding, bijvoorbeeld autotechniek, maar de meesten werken, bijvoorbeeld in de sociale werkplaats. Op dit moment varieert de leeftijd in de groep van Lydia van Doeveren van 18 tot 47 jaar.

Het is moeilijk om een richtlijn te geven voor de duur van een traject omdat die sterk afhangt van de voorkennis: sommigen beginnen als volledig analfabeet en doorlopen eerst de twee basismodules van de speciaal voor hen ontworpen lesmethode: AAD: *alfabetisering allochtone doven*; anderen kunnen deze modules overslaan en meteen beginnen met de thema's. Voor doven met specifieke doelen, gericht op verbetering van zinsbouw en grammatica als ondersteuning bij hun opleiding elders, kan het traject korter zijn. De docenten in die groepen hebben een basiscursus NGT gevolgd, en er is altijd een tolk NGT aanwezig.

AAD: alfabetisering allochtone doven

AAD is niet alleen een passend acro-

Werkbladen letterherkenning en schrijven.

niem, Aad is ook de naam van de hoofdpersoon in de lesmethode waarvan hierboven melding werd gemaakt. De methode bestaat uit verschillende modules. In de eerste module leert de cursist het handalfabet kennen en de letters schrijven.

Het handalfabet is een andersoortige code van het Nederlandse alfabet en bestaat uit vormen en bewegingen van de handen vergelijkbaar met braille of morse. Het handalfabet heeft voor doven net zo'n soort functie als het analyseren en synthetiseren van klanken voor horenden. Ze leren dat een woord uit kleinere eenheden bestaat, die als letters geschreven kunnen worden en óf verbeeld óf verklankt kunnen worden. De module *Vingerspellen* bestaat uit vier delen en een toets, verdeeld over vijf lessen. In de eerste vier lessen komen steeds zes of zeven letters aan de orde. De vingerspellingsoefeningen zijn per les hetzelfde, maar

hebben uiteraard betrekking op andere letters.

Alle oefeningen staan op losse werkbladen en zijn er op gericht om de vingerspelling receptief en productief te beheersen. Iedere les bestaat uit veertien werkbladen. De werkbladen bestaan uit de onderdelen: vingerspellen, matchen, de alfabetische volgorde en woordherkenning.

De schrijfoefeningen hebben tot doel de letters van het Nederlandse alfabet te leren schrijven. Gekozen is om blokletters aan te leren omdat die dicht bij de leesletters liggen.

In de tweede module *Basiswoordenschat* worden tachtig Nederlandse woorden aangeboden die alle letters omvatten. Met deze tachtig woorden worden ook de bijbehorende gebaren, tekeningen en vingerspelling aangeleerd. De woorden dienen niet alleen het alfabetiseringsproces maar zijn ook communica-

tief belangrijk. Tijdens deze module worden vijf thema's van twee lessen aangeboden. Ieder thema start met een praatplaat en bevat werkbladen om de vingerspelling, het plaatje, het geschreven woord en het gebaar te matchen. Vooral de vingerspelling en het gebaar zijn een heel belangrijk onderdeel bij het aanleren van de Nederlandse taal. Ook dit onderdeel wordt afgesloten met een toets.

Afhankelijk van de mate waarin de cursist bekend is met lezen en schrijven, wat moet blijken uit de gegevens van een intake-toets, kunnen de twee basismodules *Vingerspellen* en *Woordenschat* overgeslagen worden.

Na de basismodules volgen de meer thematische modules die gericht zijn op het verdiepen en verbreden van het Nederlands, op het tot stand brengen van communicatie met anderen en op sociale kennis en vaardigheden. In

O N D E R D E L O E P

Knipblad

gebaren

oed/basiswoorden/ik werkbld 3 b

Knipblad

woorden

huis	straat	stad	man
vrouw	land	kind	familie
ik	waar	woon	ga
geboren	straks	mooi	nee

oed/basiswoorden/ik werkbld 3 a

Knipblad

afbeeldingen

oed/basiswoorden/ik werkbld 3 c

Knipblad

vingerspelling

oed/basiswoorden/ik werkbld 3 d

Werkbladen basiswoordenschat.

De vier facetten van het woord voor een dove: het gebaar, het geschreven woord, het concept (plaatje) en de vingerspelling.

deze modules gaat het om thema's als: 'ik', 'huis', 'dag', 'eten', 'post', 'dokter', 'geld', 'supermarkt' of 'werk'. De modules kunnen in een willekeurige volgorde worden ingezet, afhankelijk van de wens en behoefte van de groep en de individuele cursist.

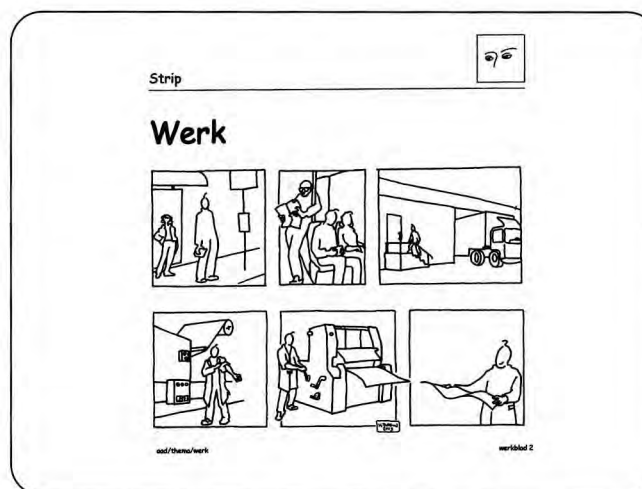
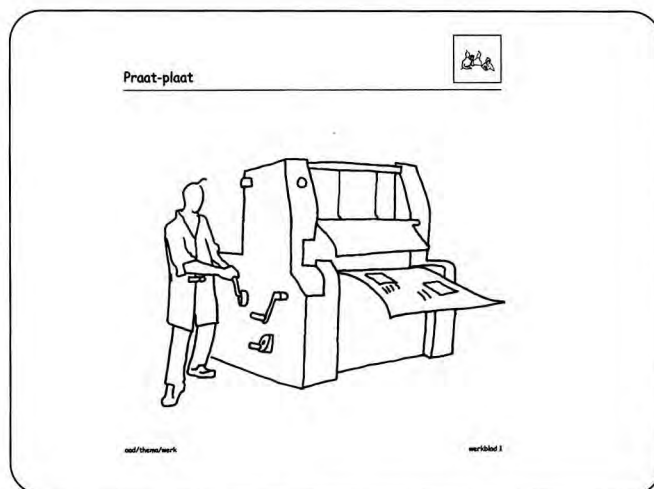
Ieder thema begint, net als de module basiswoordenschat, met een praatplaat,

alleen wordt deze nu vervolgd met een stripverhaal. Dit stripverhaal wordt later in de module omgezet in een geschreven verhaal, nog steeds in combinatie met de striptekening. In de latere modules is er alleen de tekst van het verhaal, nog wel geïllustreerd met een plaatje uit het stripverhaal. De thema's zijn gericht op verbreding en verdie-

ping van de Nederlandse taal, communicatie en sociale kennis en vaardigheden van de cursist. Verder zitten er in ieder thema praktijkgerichte opdrachten en schrijfoefeningen.

Resultaten

De meeste deelnemers aan de cursus kunnen na afloop veel beter functione-

Werkbladen bij het thema Werk: praatplaat en strip.

ren in de samenleving en hebben meer zelfvertrouwen. Velen bloeien op tijdens de cursus en stromen uiteindelijk zelfs uit naar betaald werk. De herkenning dat er anderen zijn die in dezelfde situatie verkeren en het toegenomen zelfvertrouwen zijn belangrijke resultaten van de werkwijze die gevolgd wordt bij ROC Zadkine. De jarenlang gehanteerde werkwijze die is uitgemond in de lesmethode AAD staat nu ter beschikking van andere ROC's.

Literatuur

Albertini, J. & S. Schley (2003). 'Writing: Characteristics, instruction, and assessment.' In: M. Marschark & P. Spencer (red.). *Oxford handbook of deaf studies, language, and education*. Oxford: University Press, pp.123-135.

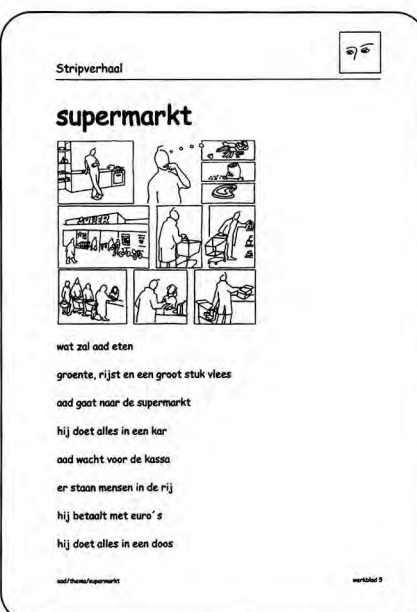
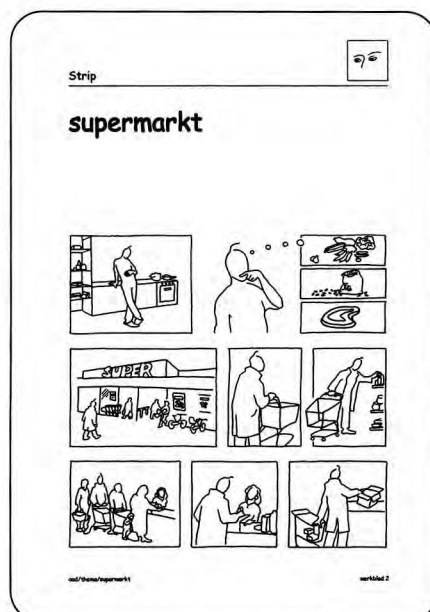
Pattenier, E., G. van de Heuvel, D. Glasbergen, H. Tulkens & W. van Zon (2003). *AAD: alfabetisering allochtone doven*. Enschede: SLO.

Vander Beken, K. (2005). 'Personen met een

auditieve handicap.' In: E. Broekaert & G. van Hove (red.). *Handboek bijzondere orthopedagogiek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant, pp. 109-183.

Informatie

AAD: alfabetisering allochtone doven is verkrijgbaar bij SLO, afdeling verkoop, postbus 2041, 7500 CA Enschede, tel. 053-4840305. prijs 35 euro. Bij het materiaal horen: intaketoetsen, eindtoetsen en een cursistenregistratieformulier.

De opbouw van het stripverhaal: van beeldverhaal tot tekst met illustratie.